

Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Received: 30.05.2018

Yayına Kabul Tarihi / Accepted: 26.10.2018

ISSN: 1306-9136

Uluslararası Suçlar ve Tarih Dergisi / International Crimes and History Journal

Sayı: 19, Yıl: 2018, Sayfa: 105-135

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi / To cite this article (Chicago, 17-A sürüm / Chicago, 17th A):

Öztopal, Mustafa Kemal. "Önde Gelen Uluslararası Örgütlerin Kırım'ın Yasadışı İlhakına Tepkileri." *Uluslararası Suçlar ve Tarih / International Crimes and History* 19, (2018): 105-135.

ÖNDE GELEN ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN KIRIM'IN YASADIŞI İLHAKINA TEPKİLERİ

Mustafa Kemal ÖZTOPAL

*Espiye Meslek Yüksekokulu
Giresun Üniversitesi*

105

Öz: 21 Kasım 2013'te Yanukoviç hükümetinin, Avrupa Birliği ile Ukrayna arasında imzalanması planlanan Ortaklık Anlaşmasını askıya aldığı açıklamasından sonra başlayan protestolar, kısa sürede genişleyerek iktidar karşıtı protestolara dönüşmeye başlamış ve büyük bir iç siyasi mesele haline gelmiştir. Ukrayna bu sorunun çözümü için uğraş verirken, Rusya Federasyonu 2014 Mart ayı başlarında Kırım'a asker göndermiş ve 16 Mart 2014'te yasadışı bir referandum sonucu Kırım ile Akyar'ı (Sivastapol), kendi federal bölgesi olarak ilan etmiştir. Bu işgal ve yasadışı ilhaka birçok devlet ve uluslararası örgütten tepki gelmiştir. Bu çalışma, Kırım'ın yasadışı ilhak sürecini irdelemekte ve bu yasadışı ilhaka Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, NATO, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, Şanghay İşbirliği Örgütü, Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü ve İslam İşbirliği Teşkilatı gibi önde gelen uluslararası örgütlerin tepkilerini incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırım, Rusya Federasyonu, Yasadışı İlhak, Uluslararası Örgütler

THE REACTIONS OF THE LEADING INTERNATIONAL ORGANIZATIONS TO THE ILLEGAL ANNEXATION OF CRIMEA

Abstract: *The protest, which started on 21 November 2013 after Yanukovych government's announcement about the suspension of the Association Agreement, which was planned to be signed between the European Union and Ukraine, soon evolved into anti-government protests and turned into a major domestic political issue. While Ukraine was struggling to solve this problem, Russian Federation sent its troops to Crimea in early March 2014 and annexed Crimea and Akyar (Sevastapol) following an illegal referendum held on 16 March 2014. Many states and international organizations react to this occupation and illegal annexation. This study reviews the process of the illegal annexation process of Crimea and examines the reactions of the leading international organizations, namely, United Nations, European Union, North Atlantic Treaty Organization, Organization for Security and Cooperation in Europe, Shanghai Cooperation Organization, Collective Security Treaty Organization and Organization of Islamic Cooperation.*

Keywords: *Crimea, Russian Federation, Illegal Annexation, International Organizations*

Giriş

Soğuk Savaş ve iki kutuplu sistemin sona ermesinden sonra oluşan yeni dünya düzeninde ABD, sistemin en güçlü aktörü pozisyonuna geçmiş, Ortadoğu, Avrupa ve Avrasya'da daha etkin bir siyaset izlemeye başlamıştır.¹ Aynı dönemde SSCB'nin devamı olan Rusya Federasyonu ise devletin yapılandırılması ile uğraşan bir görünümde olmuştur. Rusya Federasyonu Federasyonu'nun ilk başkanı olan Yeltsin döneminde sinyalleri verilen ve Rus dış politikasında önemli yer tutan ABD'nin tek kutuplu dünya düzeni ve NATO'nun genişleme politikalarına olan karşıtlık, Putin'in göreve gelmesiyle birlikte pratiğe konmaya başlamıştır. Özellikle Putin'in 10 Şubat 2007'de 43. Münih Güvenlik Konferansı'ndaki çıkışı, hem ABD'nin başı çektiği tek kutuplu düzenini hem de NATO'nun SSCB sonrası bağımsızlığını kazanan ülkelerdeki genişlemesini kabul etmeyeceğine çok daha net işaret etmiştir.² ABD hegemonyasındaki tek kutuplu dünyanın Putin ve Rusya Federasyonu açısından kabul edilemez yönü, NATO ve AB gibi araçları kullanarak özellikle Rusya Federasyonu'nun jeopolitik hesapları için hayati önemi olan coğrafyalarda hegemonya kurma girişimleridir. Bu çerçevede, Ukrayna ve Gürcistan önem kazanan iki ülke olmuştur. Her ne kadar üye olamasa da Gürcistan'ın NATO ve AB'ye dahil olma talebine paralel olarak Ağustos 2008'de yaşanan kriz hatırlanmalıdır. Kosova'nın bağımsızlığının Batı devletlerince tanınmasından alınan cesaretle Güney Osetya ve Abhazya'nın Gürcistan'dan bağımsızlıklarını talep etmesi ile başlayan kriz, 7 Ağustos 2008'de Gürcü birliklerinin Osetya'ya girmesi ve sonrasında Rusya Federasyonu'nun bu bölgede bulunan iki bin dolayında Rus vatandaşı ve askerinin hayatını kaybettiğini belirterek, yurttaşlarını korumak amacıyla karşılık vereceğini açıklaması ile daha da tırmanmıştır. Aynı gün Rusya Federasyonu başkent Tiflis'e 30 km uzaklıktaki Marneuli Havaalanını ve Gürcistan'ın en önemli limanlarında Poti limanını bombalamış, ardından Güney Osetya'nın tamamında askeri denetimi ele geçirmiştir. Daha sonra Rusya Federasyonu, Abhazya üzerinden Batı Gürcistan'a yönelmiş ve Poti şehri ile Senaki'de ki Gürcü askeri üssünü ele geçirmiştir. 12 Ağustos 2008'de Rusya Federasyonu operasyonu durdurma kararı almış ve 13 Ağustos 2008'de, AB dönem başkanı Fransa'nın öncülüğünde taraflar

1 Bu çalışma Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlanarak 2017 yılında tamamlanan "Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı İlhakına Uluslararası Tepkiler" başlıklı Yüksek Lisans Tezinden türetilmiştir.

2 Aydın Aydın ve Emir Bakıncak, "Uluslararası Güç Dengesi ve İki Kutupluluk Arasındaki İlişki," *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 17, sayı. 1 (Mayıs 2016): 109.

arasında ateşkes anlaşması imzalanarak, çatışmalar sona erdirilmiştir.³ Gürcistan'ın NATO ve AB ile yakınlaşmasına Rusya Federasyonu'nun askeri enstrümanlar ile verdiği cevap 2014'te Ukrayna'da kendini göstermiştir. 2008'de Abhazya ve Güney Osetya'daki özerk yönetimleri kışkırtan Rusya Federasyonu, farklı geçmişleri ve statüleri olmakla birlikte Kırım'da da benzer bir senaryo kullanmıştır. Ancak arada büyük bir fark vardır; Abhazya ve Güney Osetya Rusya Federasyonu tarafından sadece bağımsız birer devlet olarak tanınmışken, Kırım ve Akyar (*Sivastapol*) tüm tepkiler göğüslenerek ilhak edilmiş ve Rusya Federasyonu'nun federal birer bölgesi ilan edilmiştir.

Kırım, Rusya Federasyonu açısından son derece önemlidir. Çünkü bu yarımada Rus imparatorluğunun oluşmasında kilit öneme sahip bir coğrafya olarak kabul edilmiştir. Kırım, Karadeniz Havzası'nın kuzeyinde yer alır. Bu nedenle Karadeniz'in bir Rus gölüne dönüştürülme siyasetinin de merkezindedir.⁴ Kırım, Rusya Federasyonu'nun evvelden beri devam ettirdiği sıcak denizlere inme politikasına temel teşkil eden bir coğrafyadır. Klasik jeopolitik teorisyenlerin en önemlilerinden olan İngiliz jeopolitikçi Sir Harfold Mackinder'in Kara Hâkimiyet Teorisine göre, Doğu Avrupa'ya hâkim olan Kalpgâh'a (*Heartland*); Kalpgâh'a hâkim olan Dünya Adası'na ve Dünya Adası'na hâkim olan da dünyaya hâkim olacaktır.⁵ Mackinder'in bu teorisine göre hem karada hem de denizde kuvvetli olan devlet, hâkim devlettir. Son derece önemli sayılabilecek kara gücüne sahip olan Rusya Federasyonu'nun hâkim güç olabilmesi, okyanuslara açılması ile mümkün olacaktır ve bu politikası için Karadeniz'in kilit noktası olan Kırım, Rusya Federasyonu için son derece önemli hale gelmektedir.⁶ Kırım, Rusya Federasyonu için Orta Asya, Kafkaslar ve Doğu Akdeniz'deki çatışma alanlarına hâkim olunması anlamında da stratejik bir öneme sahiptir. Bunlara ek olarak karasuları içinde petrol ve doğal gaz bulunması Kırım'ı daha önemli hale getirirken, Kırım'ı elinde bulunduran güç sadece bunlara sahip olmayacak, bunun yanı sıra Kırım'ın doğusundaki önemli jeopolitik havza olan Hazar ve Kafkaslardan gelecek enerji akışını da kontrol altında tutabilecektir.

3 Utku Yapıcı, "2008 Gürcistan Savaşı: Öncesi ve Sonrası," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 63, sayı. 3 (2008): 189.

4 Hasan Ali Karasar, "Kırım Niçin Önemli?," *2023 Dergisi* 155 (Mart 2014): 4.

5 İsmail Hakkı İşcan, "Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları," *Uluslararası İlişkiler* 1, sayı. 2 (Yaz 2004): 61.

6 Zahit Öğürlü, "Enerji Güvenliğinde Karadeniz Bölgesinin Jeopolitiği ve Kırımın Önemi," *2014 Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde, der. Hasret Çomak ve Mehlika Özlem Ultan (Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları), 750.

Kırım'ı Rusya Federasyonu açısından önemli kılan bir diğer unsur, Rusya Federasyonu'nun Karadeniz filosuna ev sahipliği yapan ve Akdeniz projeleri için hayati olan Akyar (*Sivastapol*)'dür.⁷

Euromaidan'dan Kırım'ın İlhakına

Ukrayna, bağımsızlığından bu yana dış politik eğiliminde Batı ile Rusya Federasyonu arasında sıkışmıştır. Bu sıkışmışlık bağımsızlığın ilk yıllarında kendini gösterdiği gibi, 2004 seçimleri ve Turuncu Devrim döneminde ve yine 2010 cumhurbaşkanlığı seçiminde net bir şekilde ortaya çıkmıştır. Ukrayna'da 2010 yılındaki cumhurbaşkanlığı seçimlerini her ne kadar Rus yanlısı politikaları ile tanınsa da seçim vaatleri arasında ısrarlı bir şekilde Avrupa entegrasyonunu dile getiren Yanukoviç kazanmıştır. Ancak Yanukoviç'in 2010-2014 yılları arasındaki politikasında, Avrupa entegrasyonu bir tarafa Rusya Federasyonu'na verilen tavizlerin daha ağır bastığı ve Ukrayna'nın Rusya Federasyonu eksenine daha fazla yaklaştığı görülmüştür.⁸

28-29 Kasım 2013 tarihlerinde Litvanya'nın başkenti Vilnius'ta düzenlenen AB Doğu Ortaklığı Zirvesi'nde, AB ile Ukrayna arasında imzalanması planlanan Ortaklık Anlaşması'nın 21 Kasım 2013'te Yanukoviç'in, Putin ile görüşmesinden hemen sonra askıya alındığının açıklanması ülkede protestoların başlamasına sebep olmuştur. Aynı gece Kiev Bağımsızlık Meydanı (*Maidan Nezalezhnosti*)'nda küçük gruplar halinde başlayan ve "Ukrayna Avrupa'dır" şeklinde sloganlar eşliğinde devam eden protestolar bundan sonra Euromaidan adıyla anılmaya başlamıştır.⁹Anlaşmanın askıya alınmasına tepki olarak başlayan protestolarda zamanla Yanukoviç'in istifa etmesine yönelik istekler de belirmeye başlamış, bunun üzerine Yanukoviç'in isteği ile parlamentonun göstericilere uzun hapis ve para cezaları verilmesine yönelik kararı kabul etmesi zaten gergin olan ortamı daha da gergin hale getirmiştir. Protestoların ve şiddetin artması üzerine 21 Şubat 2014'te Almanya, Fransa ve Polonya dışişleri bakanlarının arabuluculuğu eşliğinde muhalefet liderleri ile Yanukoviç arasında şiddetin ve

7 Halil Akman, "Kırım - Sivastapol Üssü ve Karadeniz Rus Filosunun Paylaşım Sorunu," *Turkish Studies* 9, sayı.1 (Kış 2014): 11.

8 Cem Karadeli, "Ukrayna'da Milli Aidiyet, Rekabet ve Azınlıklar", *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi* içinde, der. Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Hasret Yıldırım (İstanbul: Beta Yayınları, 2014), 126.

9 Olga Onuch, "Maidans Past And Present," *Ukraine's Euromaidan: Analyses of a Civil Revolution* içinde, der. David R. Marples; Frederick V. Mills (Stuttgart: Ibidem-Verlag, 2015), 27.

protestoların son bulması için görüşme yapılmıştır. Yanukoviç'in muhalif liderlerin isteklerini büyük ölçüde kabul ettiği ve anlaşma sağlandığı bildirilmiş olmasına rağmen, bir gün sonra Yanukoviç ülkeyi terk ederek Rusya Federasyonu'na kaçmış ve Ukrayna Parlamentosu Yanukoviç'i azlederek erken seçim kararı almıştır.¹⁰

Yanukoviç'in Batı arabuluculuğunda bir anlaşmaya varılmasına rağmen ülkeyi terk etmesi ve azledilmesi Rusya Federasyonu tarafından sertçe eleştirilmiştir. Rusya Federasyonu Batı'yı, Ukrayna'nın içişlerine karışmak ve demokratik bir seçimle işbaşına gelen yönetimin devrilmesine göz yummak hatta destek vermek ve çifte standart uygulamakla suçlamıştır. Şüphesiz ki, Rusya Federasyonu bu durumu Turuncu Devrim'de olduğu gibi Yanukoviç'ten sonra Ukrayna'da Batı yanlısı bir yönetimin iş başına gelmesi endişesi çerçevesinde değerlendirmiştir. Bu endişenin yanı sıra Yanukoviç sonrası oluşan geçici yönetimin, 2010'da kabul edilen çoğunluğun Rusça konuştuğu yerlerde Rusçanın ikinci resmi dil statüsünde olduğu yasayı iptal etme girişimi hem Rusya Federasyonu'ndan hem de Ukrayna içerisindeki etnik Ruslardan sert tepki almıştır. Ülkede devam eden protesto ve gösteriler, Kırım Özerk Cumhuriyeti başta olmak üzere, Rus etnik nüfusun fazla olduğu bölgelere yayılmıştır. Bu dönemde Rusya Federasyonu *reimperialization*¹¹ politikası kapsamında Rus etnik nüfusun güvenliği söylemini, tıpkı 2008'de Gürcistan'da olduğu gibi ısrarla gündeme taşımış ve askeri müdahale seçeneği bu dönemde yankı bulmaya başlamıştır.¹²

Kırım başta olmak üzere ülkenin güney ve doğu bölgelerinde yayılan Rus yanlısı hareketler ve Putin'in Rus ordusunu Kırım'da kullanmak üzere parlamentonun üst kanadı olan Federasyon Konseyi'nden onay almasından sonra, Şubat ayının sonlarında, Rus askerleri olduğu iddia edilen (Rusya Federasyonu inkar etse de) “küçük yeşil adamlar” Kırım'da görünmeye başlamıştır. Putin'in bu hamlesi her ne kadar daha

10 Giray Saynur Derman ve Yerkinay Ongorova, “Ukrayna'da Siyasi Kriz,” *Karadeniz Araştırmaları* 42 (Yaz 2014): 12.

11 Rusya Federasyonu'nun 1990'ların başından bu yana Rus diasporasına hâkim olma yönünde uyguladığı politikadır. Bu politika kapsamında Rusya Federasyonu sınırlarını büyütme, etkisini genişletme ve eski Sovyet coğrafyasını canlandırabilme için Rusça konuşan toplulukları bir araç olarak kullanmış; bu nüfusa askeri, diplomatik ve retorik koruma sağlamış, çoğuna Rus pasaportu vererek bunu pekiştirmeye çalışmıştır (Agnia Grigas, *Beyond Crimea: The New Russian Empire* (New Haven and London: Yale University Press, 2016), 26.

12 Sabir Askeroğlu, “Ukrayna Krizinde Son Durum ve Rusya Federasyonu'nun Müdahale Olasılığı,” *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, Mayıs 01 2014, erişim Şubat 05, 2016, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/ukrayna/2014/05/01/7570/ukrayna-krizinde-son-durum-ve-RusyaFederasyonunun-mudahale-olasiligi>.

önceden planlanan bir tatbikat olarak nitelendirilse de, Rus ordusunun Kırım'daki ilk faaliyeti siyasi yapıyı etki altına almak üzere Kırım Özerk Cumhuriyeti Parlamentosunu kontrol altına almak olmuştur. Rus yanlısı olarak bilinen Sergey Aksenov, Kırım'ın yeni başbakanı olmuş ve Kırım'ın durumu hakkında yapılacak olan bir referandum için önce 30 Mart 2014 daha sonra da 16 Mart 2014, tarih olarak belirlenmiştir. Putin, birçok lider tarafından referandum konusunda caydırılmaya çalışılsa da, Rus vatandaşların güvenliği söyleminde ısrarcı olarak geri adım atmamıştır. Nitekim Kırım'ın asli unsuru olan Kırım Tatarları ve bazı Ukraynalıların boykot ederek katılmadığı referandum 16 Mart 2014 tarihinde gerçekleşmiş ve %96,77 oy oranı ile Kırım'ın Rusya Federasyonu'na bağlanması yönünde sonuçlanmıştır.¹³ Referanduma müteakip 18 Mart 2014'te Kırım, Akyar (*Sivastapol*) ve Rusya Federasyonu yöneticilerinin imzaladığı anlaşma ile Kırım ve Akyar (*Sivastapol*), Rusya Federasyonu Federasyonu'nun federal birer bölgesi ilan edilmişlerdir.

Kırım'ın ilhaki açık bir şekilde uluslararası hukukun ve Kırım Özerk Cumhuriyeti ile Ukrayna anayasalarının ihlalidir. 1994 yılında Sovyetler Birliğinden Ukrayna'ya miras kalan nükleer silahların imhası için ABD, Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Büyük Britanya'nın imzaladığı Budapeşte Memorandumu'nda, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünün garanti altına alınması karşılığında Ukrayna sahip olduğu nükleer silahlardan vazgeçmiştir.¹⁴ Kırım'ın ilhaki göstermiştir ki garantör devletlerden birisi olan Rusya Federasyonu, Ukrayna'nın toprak bütünlüğünü korumak bir tarafa yine kendisi bu toprak bütünlüğünü ihlal etmektedir.¹⁵ Yine hem Ukrayna hem de Kırım anayasaları açık bir şekilde Kırım'ı, Ukrayna'nın özerk bir bölgesi olarak tanımlamakta ve bu şekilde bir referandumun düzenlenemeyeceğine işaret etmektedir.

Birleşmiş Milletler

Putin'in Kırım'a asker çıkarmak üzere onay alması üzerine İngiltere'nin talebiyle BM Güvenlik Konseyi acil bir şekilde toplanmış, askeri

13 Olena Padollan, "The 2014 Referendum in Crimea," *East European Quarterly* 43, sayı. 1 (Mart 2015): 121.

14 *Budapest Memorandums on Security Assurances*, 1994, erişim Şubat 20, 2017, <http://www.cfr.org/nonproliferation-arms-control-and-disarmament/budapest-memorandums-security-assurances-1994/p32484>.

15 Mariana Budjeryn, "The Breach: Ukraine's Territorial Integrity and the Budapest Memorandum," *Wilson Center*, Eylül30, 2014, erişim Haziran 10, 2016, <https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/Issue%20Brief%20No%203—The%20Breach—Final4.pdf>.

müdahaleden duyulan rahatsızlık dile getirilerek, konseyin daimi üyelerinden ABD, İngiltere ve Almanya tarafından Rusya Federasyonu'na askeri müdahalenin sonlandırılması yönünde çağrı yapılmıştır. Referandumdan bir gün önce BM Güvenlik Konseyi, bu kez ABD'nin çağrısı üzerine toplanmış ve yapılacak referandumun geçersiz sayılmasına yönelik tasarı oylanmıştır. Beş daimi ve on geçici üyenin oy kullandığı oylamada, daimi üyelerden Çin çekimser kalmış; Arjantin, Avustralya, Çad, Fransa, Ürdün, Litvanya, Lüksemburg, Nijerya, Güney Kore, Ruanda, İngiltere, Kuzey İrlanda ve ABD'den oluşan 13 ülke olumlu oy kullanmıştır.¹⁶ Ancak tasarı Rusya Federasyonu'nun veto etmesinden dolayı geçersiz kabul edilmiştir. Her ne kadar geçersiz sayılsa da bu taslak, konsey üyesi ülkelerin referandum konusundaki tavrını ortaya koyması açısından önemlidir. Ukrayna ve Kırım konularında Rusya Federasyonu'nun konseyde yalnız kaldığı görülmüş olsa da, Çin'in çekimser tavrı Rusya Federasyonu tarafından cesaret verici olarak değerlendirilebilir. Ancak buna karşılık Rusya Federasyonu uluslararası alanda korumaya çalıştığı prestiji ile paralel olarak veto gücünü kullanıp aleyhinde olan veya istemediği bir kararı önleyebildiğini göstermiştir.

BM'nin en net tepkisi 27 Mart 2014 tarihli ve 68/262 sayılı Genel Kurul Kararı olmuştur. Söz konusu karar, Kırım'da düzenlenen referandumun geçersiz sayılmasını ve BM yasaları ile Ukrayna anayasasını hiçe sayan bu hareketin Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne karşı bir ihlal olduğunu içermektedir. 193 ülkenin oy kullanması beklenen oylamada, 100 kabul, 11 ret, 58 çekimser oy çıkmış ve 24 ülke oylamaya katılmaktan kaçınmıştır.¹⁷ Bu karar için yapılan oylamada ABD, Kanada, Türkiye, Avrupa Birliği ülkeleri, Baltık ülkeleri ve Belarus haricinde, Ukrayna'ya komşu devletlerin kabul yönünde oy kullandıkları görülmektedir. Ret oyu kullanan ülkeler de pek şaşırtıcı olmamış, Rusya Federasyonu ekseninde veya Batı karşıtı oldukları bilinen Ermenistan, Belarus, Bolivya, Küba, Nikaragua, Kuzey Kore, Sudan, Suriye, Venezüella ve Zimbabve ret oyu kullanmışlardır. Bu ülkelerden Nikaragua ve Venezüella, Kırım konusunda Rusya Federasyonu'nu destekleri gibi Abhazy ve Güney Osetya'yı da tıpkı Rusya Federasyonu gibi bağımsız birer devlet olarak tanımaktadır. Afganistan, Arjantin, Brezilya, Çin,

16 BM Güvenlik Konseyi'nin S/PV.7138 Sayılı Toplantı Tutanağı için bkz: United Nations Security Council. *S/PV.7138 Security Council Report*, erişim Nisan 12, 2016, https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7b65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7d/s_pv_7138.pdf.

17 UN, *Resolution Adopted by the General Assembly on 27 March 2014*, erişim Nisan 12, 2016, http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262.

Mısır, Hindistan, Irak, Kazakistan, Pakistan, Paraguay, Güney Afrika, Uruguay ve Özbekistan gibi ülkeler çekimser kalırken; Bosna-Hersek, İran, İsrail, Kırgızistan, Tacikistan, Türkmenistan, Birleşik Arap Emirlikleri gibi devletler oylamaya katılmamışlardır. Karar incelendiğinde, Rusya Federasyonu politikalarına karşı olan veya Rusya Federasyonu'nun bir kart olarak kullandığı ayrılıkçı hareketlerden endişe duyan ülkelerin kendi öz tepkilerini BM'deki pozisyonlarına da yansıttığı görülmektedir. Yine ABD ve Avrupa'daki en önemli müttefiki olan AB ülkeleri, Rusya Federasyonu'nun işgal yolu ile Avrupa sınırlarını değiştirme çabalarını ve buradan hareketle Avrupa güvenliğinin tehlikeye girmesini endişe verici olarak değerlendirmiş, BM'deki oylamada bu endişeye paralel olarak oy kullanmışlardır. Ret oyu kullanan ülkelere baktığımızda yine şaşırtıcı olmayan bir sonuç karşımıza çıkmaktadır. Bugün Suriye'de mevcut rejimi destekleyen Rusya Federasyonu'nun bu hamlesi haliyle Suriye tarafından tanınmıştır. Yine ret oyu veren ülkelere Nikaragua ve Venezüella, daha önce bağımsızlık ilan eden Abhazya ve Güney Osetya'yı da bağımsız bir devlet olarak tanıyarak Rusya Federasyonu yanında bir tavır sergilemişlerdir. ABD hegemonyasındaki Batı politikalarına karşı çıkan Kuzey Kore ve Küba'nın da ret oyu kullanması beklenen bir durumdur. Yine ret oyu kullanan Ermenistan ve Belarus, Rus politikaları ekseninde hareket eden ve Rusya Federasyonu'ndan çekinen iki ülkedir ve bu çekinceleri BM'deki oylamaya da yansımıştır. Çekimser oy kullanan ülkeler ise ne Rusya Federasyonu'nu ne de Batı'yı karşısına almak istememiştir. Bu noktada Çin'in çekimserliğini anlamak önemlidir. Tıpkı Rusya Federasyonu gibi ABD hegemonyasına ve tek kutuplu düzene karşı çıkan Çin, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra kurulan uluslararası sistemin ana güçlerinden biridir ve bu sistemsiz güç kapasitesinin temelini BM Güvenlik Konseyi üyeliği teşkil etmektedir. Bu nedenle Çin, BM hukukuna aykırı işlemlerden de kaçınmaktadır ve bu bakış açısıyla Rusya Federasyonu'nun yaptıklarını da desteklemeyerek ret oyu kullanmamıştır.

BM, 31 Ekim 2016 tarih ve A/C.3/71/L.26 sayılı Genel Kurul kararı ile Kırım ve Akyar (*Sivastapol*)'daki insan hakları ihlallerini ortaya koyan bir dokümanı 15 Kasım 2016'da oylamış; 73 evet, 23 hayır ve 76 ülkenin de çekimser kaldığı tasarı kabul edilmiştir. BM söz konusu tasarımı kabul ederek, insan hakları ihlalleri, keyfi tutuklamalar ve ayrımcı tedbirleri kınamış, ayrıca Kırım konusunda uluslararası toplumun dikkatinin çekmeye devam etmiştir. Bu karar Rusya Federasyonu'nu işgalci devlet olarak tanımlamış, Rusya Federasyonu yönetimini Kırım sakinlerine yönelik insan hakları ihlallerine derhal son vermek için gereken

tedbirleri almaya ve ayrımcı yasaları iptal etmeye davet etmiştir. Kırım'ın asli unsuru Kırım Tatarlarına da yer verilen kararda, aşırı örgüt olarak tanımlanan Kırım Tatar Milli Meclisi'nin kapatılması, faaliyetlerinin yasaklanması ve Kırım Tatar liderlerinin anavatanlarına girişinin yasaklanması gibi kararların iptal edilmesi istenmiştir.¹⁸

Avrupa Birliği (AB)

Kırım'ın işgal ve ilhakı Avrupa Birliği açısından son derece önemlidir. AB'nin, hem Kırım'ın ilhakına hem de Doğu Ukrayna'da devam eden krize önem vermesinin sebebi güvenlik temellidir. Bu önem özellikle enerji güvenliği özelinde karşımıza çıkmaktadır. AB'nin en büyük enerji tedarikçisi Rusya Federasyonu olduğu için bu enerjinin nakil hattı olan Avrasya coğrafyasındaki istikrar AB için hayati önem arz etmektedir.¹⁹ Ayrıca 2. Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa'da ilk defa sınırların işgal yolu ile değiştirilmiş olması da, AB'nin kriz ile daha yakından ilgilenmesine neden olmuştur. Buradan hareketle AB'nin Kırım'ın ilhakına vereceği reaksiyon son derece merak uyandırmıştır. Ayrıca AB, kuruluşundan bu yana böyle bir mesele ile karşılaşmamıştır. AB'nin Kırım'ın ilhakına verdiği tepki veya gösterdiği reaksiyon birkaç açıdan önemlidir: İlk olarak, AB'nin krize karşı olan tutumu Maastiricht Anlaşması'ndan bu yana ulaşmaya çalıştığı ortak dış politika hedefinin neresinde olduğunu görmeyi sağlayacak; ikinci olarak, krizleri çözmedeki potansiyel gücünü görmek ve göstermek fırsatını elde edecek; üçüncü olarak ise krizi çözme çabasında hangi araçları ne düzeyde kullanacağı anlaşılacaktır.²⁰

AB'nin Rusya Federasyonu'na karşı tepkisi, birliğin kompleks yapısından ötürü biraz daha karmaşık olmuştur. Üye sayısının fazla oluşu ve bu üyelerin hem coğrafik hem de tarihi açılardan Rusya Federasyonu ile olan münasebetleri bireysel tepkilerini şekillendirmiş, buradan hareketle de AB'nin reaksiyonları üzerinde etkili olmuştur. Birliğin bu karmaşık yapısı nedeniyle Kırım'a verilecek reaksiyon konusunda gecikme olmuştur. Bununla birlikte Avrupa'nın yeni

18 United Nations, *Situation of Human Rights in the Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol (Ukraine)*, erişim Mart 02, 2017, <https://undocs.org/A/C.3/71/L.26>.

19 Mustafa Nail Alkan, "Avrupa Birliği Enerji Güvenliği Ve Ukrayna Meselesi," *Karadeniz Araştırmaları* 44 (Kış 2015): 222.

20 Birgül Demirtaş, "Uzman Gözünden Avrupa Birliği ve Ukrayna Krizi: Çıkarlar ve Değerler Paradoksu," *TÜRKSAM*, Mayıs 13 2014, erişim Nisan 12, 2016, <http://www.turksam.org/tr/haberin-yorumu-detay/1088-uzman-gozunden-avrupa-birligi-ve-ukrayna-krizi-cikarlar-ve-degerler-paradoksu>.

devletleri olarak adlandırılan ve tarihinde Sovyet işgaline uğramış olan Polonya gibi devletler, daha ağır ekonomik yaptırımlar ve gerekirse askeri müdahaleyi dahi savunurken, eski Avrupa devletlerinin daha zayıf tepkiler ve diplomatik uzlaşısı üzerinde diretmesi birlik içerisindeki ayrışmanın öne çıkan örneklerindedir.²¹

Referandumdan önce Kırım'a Rusya Federasyonu tarafından asker çıkarılmasına tepki göstermek amacıyla AB Dış İlişkiler Konseyi, 3 Mart 2014'te olağanüstü toplanmış ve Soçi'de sürdürülen G8 zirvesinin hazırlıklarını askıya aldığını açıklamış, ayrıca Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne zarar verilmesinde parmağı olan kişilere varlık dondurma yaptırımlarının uygulanması ile ilgili çalışma başlatılmasına karar vermiştir.²² Bu karardan sonra 6 Mart tarihinde, AB ülke başkanları olağanüstü bir zirvede bir araya gelmiş, İngiltere, İsveç, Polonya ve diğer Doğu Avrupa ülkeleri daha sert yaptırımlar uygulanması konusunda fikir beyan etmişlerdir. Ancak buna karşılık Almanya liderliğinde diğer ülkeler arabuluculuk faaliyetleri üzerine yoğunlaşmıştır. Rusya Federasyonu'na verilecek tepki konusunda ortaya çıkan bu ayrışma yukarıda bahsedilen birlik içerisindeki ayrışmayı net olarak destekler niteliktedir.²³

AB'nin Kırım konusunda Rusya Federasyonu'na karşı daha net olan reaksiyonları referandumdan sonra şekillenmeye başlamıştır. 17 Mart 2014'te, aralarında Kırım'ın Rus yanlısı başbakanı Aksenov ve Kırım Hükümet Sözcüsü Vladimir Konstantinov gibi isimlerin bulunduğu yirmi bir kişinin malvarlıkları dondurulmuş ve bu kişilere seyahat yasağı getirilmiş, 21 Mart tarihinde bu liste genişletilerek Rusya Federasyonu Başbakan Yardımcısı Dimitri Rogozin, Putin'in danışmanı Sergey Glazyev, Federasyon Sözcüsü Valentina Matviyenko ve Putin'in yardımcısı Vladislav Surkov gibi doğrudan Rusya Federasyonu devlet yönetiminde olan kişilerin içinde olduğu 12 kişi listeye eklenmiştir. Kırım'ın ilhakından sonra Ukrayna'nın doğu ve güney bölgelerine deplanlı bir şekilde kayan Rus yanlısı ayrılıkçı hareketler ve bunlara Rusya Federasyonu'nun destek vermesi, Doğu Avrupa ve Baltık ülkeleri

21 Enes Bayraklı "Avrupa Birliği'nin Ukrayna Krizi ile İmtihani," *SETA Perspektif* 40 (Mart 2014): 4.

22 The European Council, *Timeline – EU Restrictive Measures in Response to the Crisis in Ukraine*, erişim Haziran 06, 2016, <http://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/history-ukraine-crisis/>.

23 Nick Robinson, "AB Liderleri Ukrayna Krizi İçin Bir Araya Geliyor," *BBC*, Mayıs 6, 2014, erişim Aralık 15, 2015, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140306_ukrayna_ab_zirve.

başta olmak üzere Avrupa’da endişeleri artırmıştır. Artan endişeler AB’nin tepkileri üzerinde etkili olmuş, Ukrayna’nın doğu ve güneyini istikrarsızlaştıran kişiler de AB’nin yaptırım listelerindeki yerlerini almışlardır. Bu kapsamda daha ağır ekonomik yaptırım sesleri birlik içerisinde yükselmeye başlamış, Haziran 2014’te Kırım ve Akyar (*Sivastapol*)’dan AB pazarlarına ithal edilen ürünlere yasak koyulmuştur. Böylelikle kısmen de olsa yatırımları hedef alan bir tepki ortaya çıkmıştır. AB yaptırımları, Temmuz 2014’te daha da genişletilmiş ve listeye kişilerin yanı sıra Kırım ve Akyar (*Sivastapol*)’daki liman işletmeleri de eklenmiştir. Bazı şirketlerle birlikte Rusya Federasyonu Ulusal Ticaret Bankası da listeye eklenerek Rus ekonomisine yönelik adımlar atılmıştır. 2014 Eylül ayına gelindiğinde Gazprom Neft, Transneft ve Rosneft gibi önemli Rus şirketlerine kredi kullanılması sınırlandırılmış, hem askeri hem de sivil alanda kullanılan çift kullanımlı teçhizata ambargo koyulmuş ve derin sularda petrol arama işi yapan şirketlerin faaliyetleri yasaklanmıştır.²⁴

2014 sonlarından itibaren AB’nin Rusya Federasyonu’na olan tepkisinde bir kayma meydana gelmiştir. Bu ana kadar genel anlamda Kırım ve Akyar (*Sivastapol*)’ın Rusya Federasyonu tarafından yasadışı ilhakı üzerinden ve Ukrayna’nın toprak bütünlüğünün ihlalinden kaynaklı tepki veren AB, Doğu Ukrayna’daki ayrılıkçı hareketlenmelerden daha fazla rahatsız olmuş görünmektedir ve bahsedilen daha ağır sayılabilecek ekonomik yaptırımların gelmesi de bu zamana denk gelmiştir. Kırım örneğinden alınan cesaretle oluşturulan ancak Rusya Federasyonu dâhil hiçbir aktör tarafından tanınmayan Luhansk Halk Cumhuriyeti, Donetsk Halk Cumhuriyeti ve bunların birleşmesinden oluşan Novorossiya Federal Devleti yetkilileri ile bu ayrılıkçı hareketlerde parmağı olan kişi ve şirketler de yaptırım listelerindeki yerlerini almışlardır. Ukrayna’nın doğusunda meydana gelen bu hareketler Ukrayna’yı daha istikrarsız ve güvensiz hale getirmekte, bu durum AB güvenliğini yakından yakinen ilgilendirmektedir. Bu nedenden ötürü AB, gerek birlik olarak gerek birlik üyesi ülkelerin bireysel girişimleri ile barış sağlanması adına Minsk görüşmelerinde etkin rol oynamış ve Rusya Federasyonu’na karşı olan yaptırım söylemleri bu tarihten itibaren ve protokole uyulmaması çevresinde şekillenmiştir.²⁵

24 The European Council, *Timeline – EU Restrictive Measures in Response to the Crisis in Ukraine...*

25 Ömer Uğur, “Ukrayna Krizi Çerçevesinde Avrupa Birliği’nin Doğu Avrupa’daki İstikrara Etkisi,” *2016 Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı Bildiriler Kitabı* içinde 199-205, ed. Selahattin Sarı, Alp H. Gencer, İlyas Sözen (İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınları No: 15, 2016), 201.

Ortaya koyulan tepkilerden bir tanesi de Ukrayna'daki siyasi krizin ana sebebi olan AB ile Ukrayna arasındaki Ortaklık Anlaşması'nın (*Association Agreement*) imzalanması olmuştur. Önce Ukrayna'da oluşan geçici yönetim, 21 Mart 2014 tarihinde anlaşmanın siyasi bölümlerini daha sonra 27 Haziran 2014'te yeni cumhurbaşkanı Petro Porosenko da anlaşmanın ekonomik kısımlarını imzalamıştır.²⁶ Yeni imzalanan bu kısımlar serbest ticaret bölgesi ve enerji işbirliği gibi konuları içermektedir. Ancak Rusya Federasyonu'nun bu anlaşmadan kaygı duyması ve tarafları uyarması anlaşmanın yürürlüğe girmesini zora sokmuştur. Anlaşma ancak 1 Ocak 2016 tarihinde yürürlüğe koyulabilmiştir. Bu durum göstermektedir ki, Rusya Federasyonu'nun çekinceleri veya vermesi muhtemel karşı tepkisi birlik içerisinde karar alma konusunda ayrılmaya sebep olabileceği gibi kararların uygulanmasını da doğrudan etkilemektedir.

AB'nin Kırım konusunda verdiği reaksiyonlardan bir tanesi de Kırım'ın asli unsuru olan Kırım Tatarlarının durumu üzerinden olmuştur. Kırım Tatar Milli Meclisi'nin Rusya Federasyonu'nun emrinde bir savcı tarafından durdurulma kararı, AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini tarafından endişe verici ve Kırım Tatar halkına karşı ciddi bir saldırı olarak tanımlanmıştır. Yine Mogherini, Kırım'ın yasadışı ilhakından beri Kırım Tatarlarına uygulanan baskı ve şiddete atıfta bulunarak insan hakları ihlallerine tepki göstermiştir.²⁷ Kırım Tatarları üzerinden gösterilen bir diğer önemli reaksiyon da Avrupa Parlamentosu'nun 4 Şubat 2016'da oyladığı taslaktır. 79 oya karşı 427 oyla kabul edilen taslakta Kırım Tatarları üzerinde uygulanan baskıya tepki gösterilerek, ilhakın yasadığı olduğu yinelenmiş ve Kırım'ın Ukrayna'ya verilmesi konusunda Rusya Federasyonu'na çağrı yapılmıştır. Bu taslakta önemli sayılabilecek hususlardan bir tanesi de yaptırımların sona ermesinin koşulu olarak daha önce belirlenen "Minsk Anlaşması'na uyulması" ibaresi "Minsk Anlaşması'na uyulması ve Kırım'ın Ukrayna'ya geri verilmesi" olarak revize edilmesidir.²⁸

26 Oleh Posheadin ve Maryna Chulaievskaya, "European Integration of Ukraine: Tool for Internal Reform, Source of Problems or Pass Ticket to EU Membership?," *Romanian Journal of European Affairs* 17, sayı. 1 (Haziran 2017): 101.

27 Delegation of the European Union to Lebanon, *Statement by the Spokesperson on suspension of Mejlis activities of the Crimean Tatars*, Nisan 14, 2016, erişim Nisan 15, 2016, https://eeas.europa.eu/delegations/lebanon/2879/statement-by-the-spokesperson-on-suspension-of-mejlis-activities-of-the-crimean-tatars_en.

28 "EU Says Crimea Return Necessary for Lifting Russia Sanctions," *The Moscow Times*, Şubat 04, 2016, erişim Haziran 01, 2016, <https://themoscowtimes.com/articles/eu-says-crimea-return-necessary-for-lifting-russia-sanctions-51720>.

Özetle AB'nin tepkisi, genel anlamda kendi güvenlik endişeleri temelinde şekillenmiştir. Tıpkı BM bünyesinde verilen tepkiler gibi Kırım'daki işgalin ve ilhakın sonlandırılması konusunda başarılı olamayan bu tepkiler daha çok ekonomik temeller üzerine kurulu bu örgütün kendi güvenlik endişeleri kapsamında verebileceği tepkileri göstermesi açısından önemli sayılmalıdır. AB'nin, Ukrayna üzerinden Rusya Federasyonu'na uyguladığı yaptırımlar son olarak Aralık 2017'de 6 ay süre ile uzatılmıştır. Her altı ayda bir uzatılan yaptırımlar halen ucu açık şekilde devam etmektedir.

NATO

Soğuk Savaş dönemi boyunca ABD-SSCB gerginliğine paralel olarak NATO-Varşova Paketi ilişkileri de gergin seyretmiş, iki aktör arasında hiçbir resmi ilişki gelişmemiştir. SSCB'nin dağılmasından sonra NATO, eski Sovyet coğrafyasındaki ülkeleri bünyesine katabilmek için yoğun mesai harcamıştır. Bu noktada Fransa ve Almanya'nın, Ukrayna ile Gürcistan'ın NATO'ya katılması konusunda muhalif olduklarını ayrıca belirtmek gerekir. Bu genişleme politikasında SSCB'nin devamı olan Rusya Federasyonu göz ardı edilemeyeceği için NATO-Rusya Federasyonu arasındaki resmi ilişkiler de bu dönem itibariyle başlamıştır. Her ne kadar Rusya Federasyonu, NATO'nun bu genişlemesinden rahatsız olduğunu defalarca vurgulamış olsa da 1992'de Kuzey Atlantik İşbirliği Konseyi'ne ve 1994'de Barış İçin Ortaklık Programı'na dâhil olmuştur.²⁹ Bu gelişmeleri takiben 1997 NATO Paris Zirvesi'nde, iki aktör arasında birbirlerini hasım olarak görmediklerini imza altına aldıkları bir anlaşma imzalanmış ve 2002'de bir adım daha atılarak NATO-Rusya Federasyonu Konseyi oluşturulmuştur.³⁰ NATO bu süreçte eski Sovyet coğrafyasının bazı önemli devletlerini ittifak bünyesine dâhil etmeyi başarmış ancak bu genişleme Gürcistan ve Ukrayna'ya gelince, Rusya Federasyonu'nun tepkisi çok daha sert olmuştur.

Kırım'ı Rusya Federasyonu'na bağlayan yasadışı referandumun yapıldığı 16 Mart 2014 tarihinde NATO'nun karar organı Kuzey Atlantik

29 Merve İrem Yapıcı, "NATO-Rusya Federasyonu İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği," 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı içinde, der. Zeki Dilek, Mustafa Akbulut, Zeki Cemil Arda, Zeynep Bağlan Özer, Reşide Gürses, Banu Karababa Taşkın (Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları:12/1, 2011), 1453.

30 Serdar Erdurmaz, "NATO-Rusya Federasyonu İlişkilerine Bir Bakış," *TÜRKSAM*, Ocak 04 2010, erişim Nisan 20, 2016, <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/660-nato-rusya-federasyonu-federasyonu-iliskilerine-bir-bakis>.

Konseyi resmi bir açıklama yaparak, referandumu askeri zorlama ile yapılan özgür iradede uzak bir referandum olarak tanımlamış, referandum sonucunu tanımadıklarını ilan etmiştir. Yine aynı açıklamada Rusya Federasyonu'na Kırım ve Ukrayna'daki her türlü askeri faaliyetini durdurma çağrısı yapılmıştır.³¹ Bu uyarıyı takiben Rusya Federasyonu'nun geri adım atmaması ve Kırım ile Akyar (*Sivastapol*)'ı kendine bağlayan anlaşmanın imzalanmasından sonra bu kez NATO Dışişleri Bakanları 1 Nisan'da toplanmıştır. Bu toplantının resmi açıklamasında bağımsız ve istikrarlı bir Ukrayna'nın, NATO'nun esas görev alanı olan Avrupa-Atlantik güvenliği için son derece anahtar bir konumda olduğu vurgulanmış ve Kırım'ın ilhaki resmi bir dille tekrar kınanmıştır. Aynı toplantıda önemli bir tepki olarak NATO'nun Rusya Federasyonu ile her türlü askeri ve sivil işbirliğini askıya alması ve Doğu Avrupa'daki NATO güçlerinin artırılması kararlaştırılmıştır. Ancak yine de askeri müdahale seçeneği gündeme gelmemiştir.³²

NATO'nun Ukrayna ve Kırım üzerinden tepkileri en net şekilde 4-5 Eylül 2014 tarihli Galler Zirvesi'nde gelmiştir. Zirvenin sonuç bildirgesinde NATO Hazırlık Eylem Planı'nın (*Readiness Action Plan-RAP*) oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu yapı ile birlikte Doğu Avrupa'da kara, deniz ve hava unsurlarının artırılması ve askeri faaliyetlerin icra edilmesi, Doğu Avrupa'daki NATO ülkelerinde altyapının güçlendirilmesi, silah, teçhizat ve ikmal maddeleri konuşlandırılıp depolanması, NATO kuvvetlerinin hazırlık durumlarının artırılması ve NATO komuta yapısının yeni tehditlere adapte edilmesi amaçlanmıştır.³³ Aynı zirvede alınan önemli kararlardan bir tanesi de Ukrayna'daki krize benzer durumlarda tehlike altında olan ülkelere 48 saat içinde kaydırılabilecek Çok Yüksek Hazırlıklı Ortak Görev Gücü (*Very High Readiness Joint Task Force-VJTF*)'nün oluşturulmasıdır. Bu kuvvetin Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'daki politika ve eylemleri nedeniyle oluşturulmasına karar verildiği, ancak gelinen aşamada nereden gelirse gelsin her türlü tehdide karşı caydırıcı rol oynamak ve tehdit algısının yükseldiği Doğu Avrupa ve Baltık ülkeleri gibi NATO üyelerini rahatlamak amacıyla tasarlandığı belirtilmiştir.³⁴ Galler

31 NATO, *Statement by the North Atlantic Council on the So-Called Referendum in Crimea*, Mart 17, 2014, erişim Haziran 01, 2016, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_108030.htm.

32 NATO, *Statement by NATO Foreign Ministers*, Nisan 01, 2014, erişim Haziran 01, 2016, http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_108501.htm.

33 Oktay Bingöl ve Ali Bilgin Varlık, "NATO'nun 2014 Galler Zirvesi," *Merkez Strateji Enstitüsü*, Eylül 09 2014, erişim Nisan 20, 2016, http://merkezstrateji.com/wp-content/uploads/2014/12/140909_RP_NATOun-Galler-Zirvesi_s.2aWeb.pdf.

34 Yalçın Sarıkaya ve Gül Sarıkaya, "NATO Zirvesinin Ardından Ukrayna Krizi," *Eko Avrasya Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Dergisi* 28, (2014): 20.

Zirvesi'nde NATO'nun, AB, G7 ve ABD başta olmak üzere uluslararası toplumun Kırım konusunda Rusya Federasyonu'na uyguladığı mali, ticari, ekonomik ve askeri yaptırımları desteklediği açıklanmıştır. Bu zirve ile birlikte NATO-Ukrayna Birleşik Komisyonu başlıklı bildiri yayınlanmıştır. Bu bildiri de her ne kadar Rusya Federasyonu inkar etse de Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne halen taciz edildiği ve devam eden ayrılıkçı hareketlere Rusya Federasyonu tarafından destek sağlandığı ortaya koyulmuş, NATO tarafından Ukrayna'nın teknik-askeri yardım talebinin dikkate alınacağı vurgulanmıştır. Bu kapsamda NATO tarafından Ukrayna'ya yaklaşık 4,5 milyon dolar değerinde çelik kask, kurşungeçirmez gözlük ve çelik yelek gibi malzemeler içeren askeri malzeme yardımı Ağustos 2014'te gönderilmiştir.³⁵

NATO'nun, Kırım ve Ukrayna'nın diğer bölgelerindeki Rus hareketlerine tepkisinin genel manada önem verdiğini ve bunun Doğu Avrupa ve Baltıkların güvenliği ile alakalı olduğunu söylemek yanlış olmaz. NATO, bu reaksiyonu kapsamında Doğu Avrupa ve Baltıklardaki etkinliğini şu üç temel başlık altında göstermeye çalıştı: Hava savunması ve gözlem, deniz savunması ve askeri tatbikatlar. Hava savunması konusunda Polonya ve Romanya üzerinde gözlem uçuşları yaparak kendi hava savunma sistemi olmayan Baltık ülkelerinin güvenliğini sağlamaya çalışırken, bir taraftan da Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'daki faaliyetlerini gözlem altında tutmak istedi. Deniz savunması konusunda ise beş ila yedi mayın temizleme gemisinden oluşan iki grup Baltık Denizi'nde, dört gemiden oluşan bir grup da Karadeniz'de görevlendirildi.³⁶ Üçüncü başlık olan askeri tatbikatlar Rusya Federasyonu'na gösterilen reaksiyonun temelini teşkil etmiştir. NATO Genel Sekreteri Jens Stoltenberg'in Rusya Federasyonu'nun Kırım ile Doğu Ukrayna'da yaptıklarına bir cevap olarak nitelendirdiği tatbikatlardan bir tanesi ilhaktan hemen sonra Estonya'da Belçika, Danimarka, Estonya, Fransa, Letonya, Litvanya, Polonya, İngiltere ve ABD'nin katılımıyla gerçekleştirilen, toplu savunma ve Baltık bölgesinin güvenliği konularını kapsayan *Stead Fast Javelin I* isimli tatbikattır.³⁷ Bir diğer tatbikat, Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı ilhakının birinci yıldönümünü kutlama hazırlıkları yaptığı sırada Kırım açıklarında gerçekleşmiştir. Kanada, Romanya, İtalya, Almanya ve

35 Oktay Bingöl ve Ali Bilgin Varlık, "NATO'nun 2014..."

36 Paul Belkin, Derek E. Mix ve Steven Woehrel, "NATO: Response to the Crisis in Ukraine and Security Concerns in Central and Eastern Europe," *Congressional Research Service CRS Report* (Temmuz 2014): 20, erişim Haziran 25, 2016, <https://fas.org/sqp/crs/row/R43478.pdf>.

37 NATO, *NATO's Stead fast Javelin I Exercise Underway in Estonia*, Mayıs 16, 2014, erişim, Temmuz 06, 2016, http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_109929.htm.

Türkiye'den savaş gemilerinin katılımıyla gerçekleştirilen bu tatbikat, Kırım açıklarında ve Rus gemilerinin gözle görülür uzaklıkta olduğu bir alanda gerçekleştiği için Rusya Federasyonu'na karşı bir gövde gösterisi olarak değerlendirilebilir.³⁸ Bir başka tatbikat Galler Zirvesi'nde kararlaştırılan Çok Yüksek Hazırlıklı Ortak Görev Gücü (VJTF) kapsamında Haziran 2015'te Polonya'da gerçekleştirildi. *The Noble Jump II* adı altında yapılan bu tatbikat algılanan Rus tehdidine karşı ittifakın doğu sınırını güçlendirmek amacıyla yapıldı.³⁹ Buna ek olarak *Brilliant Jump* tatbikatı, yine Galler Zirvesi'nde oluşturulması kararlaştırılan NATO Hazırlık Eylem Planı kapsamında Doğu Avrupa ve Baltık ülkelerine acil yardım gerektiği durumlarda ne kadar hızlı hareket edebileceğini görmek amacıyla Mayıs 2016'da Polonya'da gerçekleşmiştir.⁴⁰

Diğer Batılı devlet ve örgütlerin tepkileri gibi, NATO'nun da Kırım üzerinden Rusya Federasyonu'na verdiği tepki daha çok gövde gösterisi şeklinde olmuş, Kırım'ın ilhak edilmesi ve ilhak edildikten sonra Rusya Federasyonu'na geri adım atırabilmesi anlamında yeterli olmamıştır. NATO, Soğuk Savaşın sona ermesinden bu yana eski Sovyet ülkelerindeki genişleme hareketinde özellikle Gürcistan ve Ukrayna'daki Rus çıkarlarını, bu ülkelerdeki Rusya Federasyonu baskısını ve gücünü görmezden gelmiştir şeklinde bir yorum yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte bir başka eleştiri 2008'de Gürcistan'da cılız kalan tepkiler üzerinden yapılabilir. Gürcistan eski cumhurbaşkanı Saakaşvili, "Eğer NATO Gürcistan'da yeterli cevabı verseydi Ukrayna Krizi olmazdı" diyerek bu cılız tepkileri eleştirmiştir. Gerçekten de bu eleştiri Gürcistan'dan sonra Ukrayna ve Kırım'da daha cesur görünen Rus hareketleri ile ilişkilendirildiğinde doğruluk payı oldukça yüksektir. Belki de Gürcistan'da daha sert bir tepki NATO tarafından ortaya koyulabilseydi, Ukrayna'daki kriz daha hafif olabilir, Kırım'ın ilhakı bu denli kolay olmayabilirdi.⁴¹

38 "NATO Warships in Blacksea As Crimea Prepares To Mark Anniversary of Russian Annexation," *UNIAN*, erişim Temmuz 08, 2016, <http://uatoday.tv/politics/nato-warships-in-black-sea-as-crimea-prepares-to-mark-anniversary-of-russian-annexation-415289.html>, erişim Temmuz 08, 2016.

39 "NATO Starts Very High Readiness Force Drills in Poland," *Russia Today*, Haziran 10, 2015, erişim Temmuz 08, 2016, <https://www.rt.com/news/266170-spearhead-drills-nato-poland/>.

40 "NATO to Hold Military Exercises in Poland," *UAWIRE*, Mayıs 14, 2016, erişim Temmuz 08, 2016, <http://uawire.org/news/nato-military-exercises-will-take-place-in-poland>.

41 Şafak Oğuz, "NATO's Mistakes That Paved The Way For Russia-Ukraine Crisis," *Karadeniz Araştırmaları* 45 (Bahar 2015): 6-7.

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT)

Şimdiye kadar ele aldığımız örgütlerden AB ve NATO, içerisinde Rusya Federasyonu olmayan ve Batı'nın tepkilerini analiz etme anlamında nispeten homojen örgütlerdir. Ancak AGİT, Rusya Federasyonu'nun da üyesi olduğu bir örgüttür. Bu sebeple AGİT'in Ukrayna'daki kriz ve Kırım'ın ilhakına verdiği tepkileri ele alırken bu hususu unutmamak gerekir.

Genel manada Ukrayna'daki krizde anahtar rol oynadığı dile getirilen AGİT'in bu rolü, kuruluşundan bu yana siyasi arenada hiç bu kadar etkili olma arayışına girmemesinden ileri gelmektedir. Gerek bölgesel gerekse de uluslararası birçok mutabakatı hiçe sayarak Kırım'ın işgal ve yasadışı ilhak edilmesi ve Ukrayna'nın diğer bölgelerine de yayılan kriz, gözlerin bir anda AGİT'e çevrilmesine neden olmuştur. Çünkü Avrupa'nın güvenliği söz konusudur ve Soğuk Savaş'ın sona ermesinden bu yana Avrupa güvenliğini tehdit eden en önemli mesele bu olmuştur. AGİT, bu rolü genel anlamda arabuluculuk faaliyetleri ve insan hakları ihlalleri gibi konular üzerinde yoğunlaştırmıştır. Krizin ilk başlarında Yanukoviç iktidarı ile muhalifler arasında yürüttüğü arabuluculuk faaliyetleri, Kırım'ın ilhakından sonra Rusya Federasyonu-Ukrayna-Batı arasındaki arabuluculuk faaliyetlerine dönüşmüştür.⁴²

AGİT, Ukrayna Kırım'daki durumun daha kötüye gitmemesi ve çatışmaların önlenmesi anlamında bazı misyonlar oluşturmuştur. Bunlardan ilki AGİT Özel Gözlem Misyonu, üye ülkelerin ortak kararı ile kurulmuştur. Bu misyonun amacı Kırım dâhil çatışmaların sürdüğü bölgelerde tarafsızlık ve şeffaflık ilkeleri çerçevesinde sivil gözlemciler kanalıyla bilgi toplama ve gerekli diyalogları kurarak sorunların çözülmesine katkıda bulunmaktır. İkincisi Gözlem Misyonu, Ukrayna-Rusya Federasyonu sınırında gözlem yaparak oluşabilecek sorunları haftalık olarak AGİT üye devletler sunmak üzere oluşturulmuştur. Üçüncüsü Seçim Gözlem Misyonu, Mayıs 2014 seçimlerinin tarafsız ve şeffaf yapılması amacıyla kurulan geçici misyondur. Dördüncüsü İnsan Hakları Değerlendirme Misyonu, Kırım ve Ukrayna'nın diğer bölgelerinde insan hakları ihlali olup olmadığını gözlemlemek üzere oluşturulmuştur. Son olarak Diyalog Projesi, Ukrayna'da yaşayan farklı dil, din ve kültürden insanların sorunsuz yaşaması adına neler

42 Elena Kropatcheva, "The Evolution of Russia's OSCE Policy: From the Promises of the Helsinki Final Act to the Ukrainian Crisis," *Journal of Contemporary European Studies* 23, sayı. 1 (2015): 16.

yapılabileceğini tespit etmek amacıyla oluşturulmuştur.⁴³ AGİT'in bu misyonlar kapsamında Kırım konusunda ortaya koyduğu en önemli tepkilerden birisi 12 Mayıs 2014 tarihli rapor olmuştur. Bu raporda Şubat 2014 sonlarında silahlı güçlerin Kırım'da devlet binalarını ele geçirdiği ve Rus yanlısı Aksenov'un bu güçlerin zoruyla başbakan olarak iktidara getirildiği yer almıştır. Bilindiği üzere Rusya Federasyonu, bu silahlı güçlerin Rus askeri olmadığını iddia etmiştir. Ancak raporda bu güçlerin Rusya Federasyonu tarafından Rus askeri olduğunun doğrulandığı da teyit edilmiştir. Raporunda önemli bir konu olarak Kırım'da cinayet, tehdit, zorlama, saldırı ve zorla alıkoyma gibi ihlaller ortaya koyulmuş, Kırım Tatar toplumunun içinde bulunduğu tehlikeden duyulan endişeye dikkat çekilmiştir.⁴⁴ Yasadışı ilhakın birinci yıl dönümünde AGİT Parlamenter Asamblesi'nden yapılan resmi açıklama ile Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı işgal ve ilhakının yasadışı olduğu vurgulanmış, özellikle Kırım Tatar halkının haklarının ihlal edildiği, sivil toplum kuruluşlarının baskı ile susturulduğu ve medya özgürlüğü üzerinde baskı uygulandığı gibi konuların halen AGİT tarafından gözlemlendiği belirtilmiştir.⁴⁵ Kırım Tatar Milli Meclisi'nin kapatılması kararı da AGİT tarafından kınanmış ve kararın geri çekilmesi çağrısı yapılmıştır.

AGİT'in Ukrayna Krizi'nde öne çıkan en belirgin rolü, Minsk görüşmeleri ve protokolleridir. Minsk görüşmelerinden ilki AGİT'in arabuluculuğunda Ukrayna, Luhansk (LNR) ve Donetsk Halk cumhuriyetleri (DNR) taraflarının katıldığı 2014 Haziran ayındaki üçlü koordinasyon grubu şeklinde başlamıştır. 23 Haziran ve 6-7 Temmuz tarihlerinde toplanan grup imzalanacak olan barış anlaşmasını olgunlaştırmaya çalışmışlardır. Buna müteakip, 5 Eylül 2014'te ateşkesin sağlanması amacıyla on iki maddelik Minsk I Protokolü imzalanmıştır. Çok geçmeden yine Eylül ayının sonlarında tarafların birbirini sorumlu tuttuğu çatışmalar yeniden patlak vermeye başlamıştır. Bunun üzerine daha sonra "Minsk II" olarak tamamlanacak görüşmeler yeniden başlamıştır. Bu sefer Almanya ve Fransa'nın da desteği alınarak

43 Erdal Düzdaban, "Ukrayna'da Milli Aidiyet, Rekabet ve Azınlıklar," *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi* içinde, ed. Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Hasret Yıldırım (İstanbul: Beta Yayınları, 2014), 426, 427.

44 AGİT Ukrayna İnsan Hakları Değerlendirme Misyonu tarafından oluşturulan İnsan Hakları ve Azınlık Hakları Durumu Raporu için bkz. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. *Human Rights Assessment Mission in Ukraine*, erişim Temmuz, 08, 2016., <http://www.osce.org/odihp/118476?download=true>.<http://www.osce.org/odihp/118476?download=true>.

45 OSCE Parliamentary Assembly, *OSCE PA President Marks Anniversary of Crimea's Illegal Annexation*, erişim Temmuz 08, 2016, <https://www.oscepa.org/news-a-media/press-releases/2015/2148-osce-pa-president-marks-anniversary-of-crimea-s-illegal-annexation>.

“Normandiya Dörtlüsü” olarak anılan Ukrayna, Rusya Federasyonu, Fransa ve Almanya AGİT desteği çerçevesinde bir çözüm arayışı içerisine girmiştir. Şubat 2015’te görüşmeler sonuç vermiş ve taraflar arasında “Minsk II Anlaşması” imza edilmiştir. Böylece taraflar arasında 15 Şubat 2015 tarihi itibari ile ateşkes yeniden sağlanacak, ağır silahlar geri çekilecek, Donetsk ve Luhansk’ta Ukrayna yasalarına uygun ve AGİT gözlemcileri tarafından takip edilecek yerel seçimler düzenlenecektir. Rus yanlısı ayrılıkçıların kaybı gibi görünen böyle bir anlaşmaya Rusya Federasyonu’nun onay vermesi de güç kaybeden ayrılıkçı milislere zaman kazandırmak olarak değerlendirilmektedir. AGİT, bu anlaşmada her ne kadar sahada öyle olmasa da garantör pozisyonunda yer almıştır.⁴⁶

AGİT’in tepkisi esasen Kırım’dan daha çok Ukrayna’nın doğusunda yayılan çatışmalar üzerinden şekillenmiştir. Rusya Federasyonu’nu bünyesinde bulundurduğu için çok keskin tepkiler vermekten kaçınmıştır. Diğer örgütlerin ve devletlerin gündemine aldığı yaptırım veya izole etme politikaları AGİT’in gündemine girememiş, bu yaptırımlara herhangi bir destek açıklaması da gelmemiştir. Kısacası AGİT’in reaksiyonu genel olarak insan hakları ihlalleri ve çatışmaların sonlandırılması gibi konularda yoğunlaşmıştır.

İslam İşbirliği Teşkilatı

İslam İşbirliği Teşkilatı, Kırım’ın ilhaki sürecinde ve sonrasında genellikle örgütün amacına paralel olarak Kırım’daki Müslüman nüfusun güvenlik endişesi üzerinden tepki göstermiştir. Referandumdan sonra örgütten yapılan “İslam İşbirliği Teşkilatı, Ukrayna’daki gelişmeler çerçevesinde, Kırım’daki Müslüman Kırım Tatar toplumunun güvenliği ve refahı konusunda büyük endişe duymaktadır. 20.yüzyılda vatanlarından kovulan Müslüman Kırım Tatarlarının aynı acıyı yaşamasına izin verilmemelidir. Kırım Tatar halkının, dini, kültürel miras ve mülkiyet hakkının güvence altına alınması İslam İşbirliği Teşkilatı açısından büyük önem arz etmektedir” şeklindeki resmi açıklama teşkilatın bu endişesini dile getirmektedir.⁴⁷

46 Muhammet Koçak, “Bölgesel Çatışmadan Küresel Krize Doğu Ukrayna,” *SETA Analiz* 135 (Ağustos 2015): 20-21.

47 OIC, *OIC Calls For Respecting The Rights of Muslims in Crimea*, erişim Haziran 09, 2016, http://www.oic-oci.org/oicv3/topic/?t_id=8947&ref=3592&lan=en.

İslam İşbirliği Teşkilatı 18 Haziran 2014'teki 41. Dışişleri Bakanları Konseyi Toplantısı'nda Genel Sekreter İyad Bin Emin Medeni, Teşkilatın Kırım'daki gelişmeleri yakından izlediğini ve bu gelişmelerin Kırım'daki Müslümanların kültürel, dini ve siyasi haklarını etkilememesini beklediğini belirtmiştir. Sovyet Rusya Federasyonu bayrağı altındaki gibi bir sindirme ve zorlamanın bugün tekrar olmaması için Rusya Federasyonu'na çağrıda bulunmuştur.⁴⁸ İslam İşbirliği Teşkilatının 14-15 Nisan 2016 İstanbul Zirvesine Kırım Tatar lideri Mustafa Abdülcemil Kırımoglu da katılmış, Batı dünyasından daha net tepki ve yaptırımlar geldiğini vurgulayarak İslam İşbirliği Teşkilatından gerekli desteği alamadığı yönünde sitemini dile getirmiştir.⁴⁹

Şanghay İşbirliği Örgütü

Küresel bir güç olma ve Kırım'ın ilhakı başta olmak üzere diğer dış politika adımlarını meşrulaştırma çabasında olan Rusya Federasyonu, bazı uluslararası kuruluşlar çerçevesinde bu çabalarını hayata geçirmeye çalışmaktadır. ABD'nin tek kutuplu düzeni ve NATO'ya karşı kurulan Şanghay İşbirliği Örgütü, bu çabanın merkezinde yer almaktadır. Kırım'ın ilhakından sonra Batı'nın yaptırımları ve Rusya Federasyonu'nun G8'den çıkarılması gibi izole etme politikaları Rusya Federasyonu'nun bu çabalarını daha da artırmıştır. Batı'nın tepkilerinin menfi ve yaygın olmasını dengelemek adına Rusya Federasyonu, ŞİÖ zemininde daha fazla mesai yapmaya başlamıştır; çünkü ŞİÖ'de ABD ve diğer Batılı aktörler yoktur.⁵⁰ 2008'de Rusya Federasyonu, Gürcistan'a savaş açtığı anda ülkelerin toprak bütünlüğüne ve halklarının uluslararası kanunlarla korunması gerektiğine vurgu yapan ŞİÖ üyelerinin Kırım konusunda verecekleri reaksiyon merak uyandırmıştır. Örgüt üyelerinden Kazakistan ve Çin'in Kırım'daki referandumun geçersizliği ile ilgili BM'de yapılan oylamada çekimser kaldıkları yukarıda belirtilmişti. Diğer örgüt üyelerinden Özbekistan da oylamada çekimser kalırken; Kırgızistan ve Tacikistan oylamaya hiç katılmamışlardır.

48 OIC, *Statement Of H.E. Iyad Ameen Madani Secretary General of the Organization Of Islamic Cooperation at the 41st Session of The Islamic Conference of Foreign Ministers Session of Exploring Areas of Islamic Cooperation*, erişim Haziran 09, 2016, http://www.oic-oci.org/oicv3/topic/?t_id=9147&ref=3666&lan=en, erişim Haziran 09, 2016.

49 Paul Goble, "Joining Islamic Conference Could Help Kyiv Defend Crimean Tatars," *Jamestown Foundation*, Nisan 24, 2014, erişim Haziran 10, 2016, <https://jamestown.org/program/joining-islamic-conference-could-help-kyiv-defend-crimean-tatars/>.

50 William Piekos, "The Risks and Rewards of SCO Expansion," *Council on Foreign Relations*, Temmuz 07, 2015, erişim Eylül 15, 2016, <http://www.cfr.org/international-organizations-and-alliances/risks-rewards-sco-expansion/p36761>.

ŞİÖ'nün Kırım'ın ilhakından sonra Eylül 2014'te yapılan Duşanbe Zirvesi, Rusya Federasyonu'nun Ukrayna müdahalesini haklı çıkarmak ve ŞİÖ üyelerinden uluslararası destek almak için giriştiği mücadeleye sahne olmuştur. Zirvede üyeler, Batı'nın Rusya Federasyonu'na yönelik yaptırımlarını eleştirmiş; Ukrayna'daki krizin çözümünde taraflar arasında diyalogun sürdürülmesi çağrısında bulunmuşlardır.⁵¹ Bu zirvede hiç şüphesiz en dikkat çekici tepki Özbekistan'dan gelmiştir. Rusya Federasyonu ile mesafesini korumaya çalışması ile bilinen dönemin Özbekistan lideri Kerimov: "Rusya Federasyonu'nun Ukrayna'daki tarihi çıkarlarını dikkate almamak ciddi bir hata olacaktır." diyerek Rusya Federasyonu'na destek veren bir görünümde olmuştur. Rus medyası da bu zirveyi Rusya Federasyonu lehine çevirmeye çalışmış, ŞİÖ Zirvesi: "İzolasyona Karşı Birleşme ve Kardeş Ruhların Çemberinde Putin" gibi başlıklara yer vererek ŞİÖ üyeleri ile birliktelik ve uluslararası alanda haklılık mesajları vermeye çalışmıştır.⁵² 2015 Ufa Zirvesi ve 2016 Taşkent Zirvesi de, Kırım ve Ukrayna ilgili Minsk Anlaşması'na bağlı kalınması, ateşkesin sağlanması ve tarafların sorunu diplomatik yollarla çözmesi gerektiği gibi temel söylemlere sahne olmaktan öteye gidememiştir.

Görüldüğü üzere ŞİÖ hem örgütsel hem de üye devletlerin tepkileri bağlamında net tepkiler ortaya koymamakla birlikte, hem Rusya Federasyonu'nu hem de Batı'yı karşısına alacak söylem ve politikardan uzak durmaktadır. Bu duruş şüphesiz Çin'den ileri gelmektedir. Zira hem Batı ile ticari ve ekonomik ilişkilerini koparmak istemeyen hem de BM Güvenlik Konseyi'nde daimi üyelik statüsü, Çin'in adımlarını şekillendirmektedir. Çin'in bu tutumu, Rusya Federasyonu ile birlikte başat rol oynadığı ŞİÖ'nün ve üye devletlerin bireysel tepkilerini de şekillendirmiştir. Belki Çin faktörü olmasaydı, eski Sovyet devleti olan Türkistan devletlerinin tutumu çekimser olmak yerine Rusya Federasyonu'nun istediği istikamette olacaktı. Tüm bu belirsizliğe rağmen ŞİÖ bünyesinde ortaya koyulan tepkiler hareketlerinin meşruluğu konusunda zemin oluşturmaya çalışan Rusya Federasyonu tarafından bir destek olarak algılanmıştır.

51 Gökçen Oğan, "Şanghay İşbirliği Örgütü Zirvesi'nin Ardından: Tehdidin Yeni Adı İŞİD," *Al Jazeera*, Eylül 13, 2014, erişim Eylül 15, 2016, <http://www.aljazeera.com.tr/gorus/sanghay-isbirligi-orgutu-zirvesinin-ardindan-tehdidin-yeni-adi-isid>.

52 Joanna Lillis, "Putin Fails to Win Ukraine Consensus at SCO Summit," *Eurasianet*, Eylül 12, 2014, erişim Eylül 20, 2016, <http://www.eurasianet.org/node/69961>.

Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü

ABD, 11 Eylül saldırılarından sonra uluslararası terörizmle mücadele adı altında Orta Asya'da askeri varlığını artırmış ve buna karşılık Rusya Federasyonu'nun NATO'su olarak bilinen Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü oluşturulmuştur. Rusya Federasyonu bu kapsamda askeri üsler kurmak yolu ile ABD ve NATO'nun artan askeri varlığına cevap vermeye çalışmıştır. İlhak öncesinde Rusya Federasyonu'nun KGAÖ üyesi ülkeler dışında sahip olduğu tek askeri üs Ukrayna'ya bağlı Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde yer alan Akyar (*Sivastapol*) Üssüdür.⁵³ KGAÖ de, tıpkı Şanghay İşbirliği Örgütü gibi, Rusya Federasyonu'nun hareketlerine meşruiyet kazandırma ve Batı tepkilerine karşı tepki oluşturabilme çabalarına zemin oluşturmaya çalıştığı örgütlerden birisi olmuştur. Rusya Federasyonu bu çabalarının karşılığını en fazla 2015 Tacikistan KGAÖ toplantısında almıştır. Toplantının sonuç bildirgesinde yer alan “BM Güvenlik Konseyi kararı olmadan yaptırım uygulanması, yeni ayrıştırıcı sınırlar oluşturulması ve sınırların kapatılması kabul edilemez” şeklindeki açıklama ile Kırım'ın ilhakına tepki olarak yürürlüğe koyulan Batı merkezli yaptırımlar eleştirilmiştir.⁵⁴

KGAÖ, Kırım'ın ilhakından sonra NATO'nun Ukrayna başta olmak üzere eski Sovyet coğrafyasında gerçekleştirdiği tatbikatları da sert bir dille eleştirmiştir. Ukrayna ordusunun ABD ve NATO ile askeri işbirliğini geliştirmek amacıyla Eylül 2014'te gerçekleştirilen tatbikat KGAÖ tarafından, Ukrayna'daki durumu daha kötüye götüreceği endişesi ile eleştirilmiştir. KGAÖ Genel Sekreteri Nikolay Bordyuja: “İç savaş yaşanan bir ülkede tatbikat düzenlemek, ülke yönetimini ya da çatışmanın taraflarından birini güç kullanmaya zorlamak anlamına gelir.” diyerek KGAÖ'nün bu eleştirisini dile getirmiştir. NATO'nun Ukrayna'ya verdiği desteği “böl ve yönet” politikasının bir parçası olarak gören Bordyuja, NATO ve ABD'nin Ukrayna politikasını Slav birliğini bölmek olarak değerlendirmektedir.⁵⁵

53 Habibe Özdal, *Rus Dış Politikasında Ukrayna* (Ankara: USAK Yayınları, 2016), 141.

54 “KGAÖ Liderler Zirvesi Tamamlandı,” *TRT*, erişim Kasım 15, 2016, <http://www.trthaber.com/haber/dunya/kgao-liderler-zirvesi-tamamlandi-203826.html>.

55 “KGAÖ Genel Sekreteri: NATO, ‘Böl ve Yönet’ Politikası Uyguluyor,” *Sputnik*, Ekim 23, 2016, erişim Kasım 15, 2016, <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201610231025433395-kgao-nato-bol-yonet/>.

Sonuç

Ukrayna'da baş gösteren siyasi krizi Rusya Federasyonu kendi jeopolitik çıkarları doğrultusunda yönlendirebilmiş; kendisi için tarihi öneme sahip Kırım'ı işgal ve yasadışı bir şekilde ilhak etmiştir. Rusya Federasyonu, Kırım'ı ilhak ederek, Suriye krizinin başından beri dile getirdiği ülkelerin içişlerine karışmama düsturu ile çelişmiştir. Kendi aleyhinde bir gelişme söz konusu olduğunda içişlerine karışmak bir tarafa, çıkarları doğrultusunda o bölgeyi işgal dahi edebileceğini göstermiştir. Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı ilhaki ve sonrasında ABD liderliğinde uygulanan Rusya Federasyonu'nun izole edilme politikası, akıllara Soğuk Savaş'ın yeniden başlayabileceğini getirmiştir. Ancak tarih, aynı şartlarla yeniden yaşanmaz. Soğuk Savaş'ın şartları ve enstrümanları ile günümüzün şartları ve araçları arasında farklar vardır. Rusya Federasyonu'nun hedefinin, 21. Yüzyılda ABD'nin sistemi tek başına yönetmesinin, diğer bir deyişle "tek kutuplu dünya" sisteminin gerçekleşmemesi, bunun yerine Çin'in de uzun zamandır altını çizdiği çok kutupluluk yaklaşımının kabul görmesini güç yoluyla temin etmek olduğu belirtilmelidir.

BM'in 15 Mart 2014 tarihli Güvenlik Konseyi oylaması ve 27 Mart 2014 tarihli Genel Kurul Kararı, her ne kadar Rusya Federasyonu'nu caydıracak bir sonuç ortaya çıkarmasa da, BM'yi oluşturan devletlerin bireysel tepkilerini göstermiş ve üye oldukları diğer uluslararası örgütler nezdindeki tepkilerini şekillendirmiştir. Ancak BM'nin Kırım konusunda gerek referandumdan önce gerekse de sonra ortaya koyduğu tepkiler Rusya Federasyonu'nu vazgeçirememiştir. Rusya Federasyonu'nun BM Güvenlik Konseyi'ndeki daimi üye statüsü referandumun iptali veya geçersiz sayılması konusunda bir karar alınmasını engellemiştir.

AB, Kırım'ın ilhaki ve Doğu Ukrayna'daki Rus eylemlerine en somut tepkiyi veren örgüt olmuştur. Uygulamaya konan siyasi ve ekonomik yaptırımlar bunun en önemli kanıtıdır. Yaptırımların yanı sıra sorunun çözümü anlamında arabuluculuk rolünü de AB üstlenmiştir. Bununla birlikte Kırım'ın asli unsuru olan Kırım Tatarlarına karşı uygulanan insan hakları ihlallerine ve haksız kısıtlayıcı yasaklamalara dikkat çekmesi, AB'nin tepkisini diğer örgütlere göre bir adım öne taşımıştır. Ancak yine de uygulanan ekonomik ve siyasi yaptırımlar ile yapılan açıklamalar tıpkı BM'nin aldığı kararlar gibi Rusya Federasyonu'nun eylemlerini sınırlandıramamıştır. Özellikle ekonomik anlamda uygulanan yaptırımların Rusya Federasyonu'nu bir nebze zora soktuğu doğru olmakla birlikte bu zorluğun Rusya Federasyonu'nu Kırım

konusunda caydıramadığı da aşıkardır. Kırım'ın ilhakından sonra alevlenen Doğu Ukrayna'daki çatışmalar, AB'nin güvenlik endişesi temelinde tepkilerinin bu yöne kaymasına neden olmuştur.

AB'nin siyasi ve ekonomik yaptırımlarına paralel olarak NATO'nun, Rusya Federasyonu ile olan askeri işbirliğini askıya alması da Rusya Federasyonu'nu eylemlerinden vazgeçirme konusunda işe yaramamıştır. 2008'de Gürcistan'da NATO'dan beklenen ancak gelmeyen askeri müdahale seçeneği, Kırım konusunda da gelmemiştir.

BM, AB ve NATO, Batı'yı temsil etme noktasında nispeten daha homojen örgütlerdir ve tepkileri bu çerçevede şekillenmiştir. Ancak AGİT, Rusya Federasyonu'nun da etkin olduğu bir uluslararası aktördür. Bu özelliğinden ötürüdür ki AGİT'in tepkisi yaptırım uygulamak veya var olan yaptırımlara destek vermek yerine Avrupa'nın güvenliği üzerinden Doğu Ukrayna'daki duruma odaklanmıştır. Her ne kadar sonlandırmamış olsa da AGİT'in Ukrayna'daki çatışmaları azaltmak adına Minsk görüşmelerine öncülük etmesi önemlidir.

Rusya Federasyonu'nun başı çektiği ŞİÖ ve KGAÖ'nün tepkileri tam da beklendiği üzere Rusya Federasyonu'nun Kırım'ı ilhakını içermeyecek şekilde olmuştur. Bu iki örgütün tepkilerinin cılızlığı BM'de oylamalarda çekimser kalmalarından veya katılmayışlarından net olarak anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Rusya Federasyonu'nun etkin olduğu örgütlerde ne kadar baskın olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır. Bu örgütler içerisinde eylemlerini meşrulaştırma çabasına girmesi de buradan ileri gelmektedir. ŞİÖ'nün tepkisi konusunda dikkat çeken husus, Çin'in tutumunun çarpıcılığıdır. Her ikisi de çok kutuplu bir sistem arzulayan bu devletlerden Çin'in, Rusya Federasyonu'na açıkça destek vermemesi Çin tarafından BM hukukunun birincil öncelik olarak algılandığının ve Çin'in ulusal endişelerine verdiği önemin açık göstergeleridir.

Sonuç olarak görülmektedir ki tıpkı devletlerin tepkileri gibi önde gelen uluslararası örgütlerin tepkileri de Rusya Federasyonu'nu diplomatik ve özellikle ekonomik anlamda bazı zorlukların içerisine soksa da Kırım'ın işgal ve yasadışı bir şekilde ilhak edilmesini engellemek adına etkili olamamıştır. Ancak uluslararası toplumun neredeyse tamamının Kırım'ı halen Ukrayna'nın bir parçası olarak görmesi de son derece önemlidir.

Kaynakça

Akman, Halil. “Kırım-Sivastapol Üssü ve Karadeniz Rus Filosunun Paylaşım Sorunu.” *Turkish Studies* 9, sayı.1 (Kış 2014): 1-20.

Alkan, Mustafa Nail. “Avrupa Birliği Enerji Güvenliği ve Ukrayna Meselesi.” *Karadeniz Araştırmaları* 44 (Kış 2015): 215-227.

Askeroğlu, Sabir. “Ukrayna Krizinde Son Durum ve Rusya Federasyonu’nun Müdahale Olasılığı.” *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, Mayıs 01 2014. Erişim Şubat 05, 2016.
<http://www.21yyte.org/tr/arastirma/ukrayna/2014/05/01/7570/ukrayna-a-krizinde-son-durum-ve-RusyaFederasyonunun-mudahale-olasiligi>.

Aydın, Aydın ve Emir Bakıncak. “Uluslararası Güç Dengesi ve İki Kutupluluk Arasındaki İlişki.” *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi* 17, sayı. 1 (Mayıs 2016):95-112.

Bayraklı, Enes. “Avrupa Birliği’nin Ukrayna Krizi ile İmtihanı.” *SETA Perspektif* 40 (Mart 2014): 1-5.

Belkin, Paul, Derek E. Mix ve Steven Woehrel. “NATO: Response to the Crisis in Ukraine and Security Concerns in Central and Eastern Europe.” *Congressional Research Service CRS Report* (Temmuz 2014): 20. Erişim Haziran 25, 2016.
<https://fas.org/sgp/crs/row/R43478.pdf>.

Bingöl, Oktay ve Ali Bilgin Varlık. “NATO’nun 2014 Galler Zirvesi.” *Merkez Strateji Enstitüsü*, Eylül 09 2014. Erişim Nisan 20, 2016.
http://merkezstrateji.com/wp-content/uploads/2014/12/140909_RP_NATOnun-Galler-Zirvesi_s.2aWeb.pdf.

Budapest Memorandums on Security Assurances. 1994. Erişim Şubat 20, 2017. <http://www.cfr.org/nonproliferation-arms-control-and-disarmament/budapest-memorandums-security-assurances-1994/p32484>.

Budjeryn, Mariana. “The Breach: Ukraine’s Territorial Integrity and the Budapest Memorandum.” *Wilson Center*, Eylül 30, 2014. Erişim Haziran 10, 2016.
<https://www.wilsoncenter.org/sites/default/files/Issue%20Brief%20No%203—The%20Breach—Final4.pdf>.

Delegation of the European Union to Lebanon. *Statement by the Spokesperson on suspension of Mejlis activities of the Crimean Tatars*. Nisan 14, 2016. Erişim Nisan 15, 2016.

https://eeas.europa.eu/delegations/lebanon/2879/statement-by-the-spokesperson-on-suspension-of-mejlis-activities-of-the-crimean-tatars_en.

Demirtaş, Birgül. “Uzman Gözünden Avrupa Birliği ve Ukrayna Krizi: Çıkarlar ve Değerler Paradoksu.” *TÜRKSAM*, Mayıs 13 2014. Erişim Nisan 12, 2016. <http://www.turksam.org/tr/haberin-yorumu-detay/1088-uzman-gozunden-avrupa-birligi-ve-ukrayna-krizi-cikarlar-ve-degerler-paradoksu>.

Derman, Giray Saynur ve Yerkinay Ongorova. “Ukrayna’da Siyasi Kriz.” *Karadeniz Araştırmaları* 42 (Yaz 2014): 11-23.

Düzdaban, Erdal. “Ukrayna’da Milli Aidiyet, Rekabet ve Azınlıklar.” *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi* içinde, derleyenler Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Hasret Yıldırım, 409-429. İstanbul: Beta Yayınları, 2014.

Erdurmaz, Serdar. “NATO-Rusya Federasyonu İlişkilerine Bir Bakış.” *TÜRKSAM*, Ocak 04 2010. Erişim Nisan 20, 2016. <http://www.turksam.org/tr/makale-detay/660-nato-rusya-federasyonu-federasyonu-iliskilerine-bir-bakis>.

“EU Says Crimea Return Necessary for Lifting Russia Sanctions.” *The Moscow Times*, Şubat 04, 2016. Erişim Haziran 01, 2016. <https://themoscowtimes.com/articles/eu-says-crimea-return-necessary-for-lifting-russia-sanctions-51720>.

Goble, Paul. “Joining Islamic Conference Could Help Kyiv Defend Crimean Tatars.” *James town Foundation*, Nisan 24, 2014. Erişim Haziran 10, 2016. <https://jamestown.org/program/joining-islamic-conference-could-help-kyiv-defend-crimean-tatars/>.

Grigas, Agnia. *Beyond Crimea: The New Russian Empire*. New Haven and London: Yale University Press, 2016.

İşcan, İsmail Hakkı. “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları.” *Uluslararası İlişkiler* 1, sayı. 2 (Yaz 2004): 44-79.

Karadeli, Cem. “Ukrayna’da Milli Aidiyet, Rekabet ve Azınlıklar.” *Uluslararası Politikada Ukrayna Krizi* içinde, derleyenler Hasret Çomak, Caner Sancaktar ve Hasret Yıldırım, 113-137. İstanbul: Beta Yayınları, 2014.

Karasar Hasan Ali. ” Kırım Niçin Önemli?.” *2023 Dergisi* 155 (Mart 2014): 4-7.

“KGAÖ Genel Sekreteri: NATO, ‘Böl ve Yönet’ Politikası Uyguluyor.” *Sputnik*, Ekim 23, 2016. Erişim Kasım 15, 2016.
<https://tr.sputniknews.com/avrupa/201610231025433395-kgao-nato-bol-yonet/>.

“KGAÖ Liderler Zirvesi Tamamlandı.” *TRT*.Erişim Kasım 15, 2016.
<http://www.trthaber.com/haber/dunya/kgao-liderler-zirvesi-tamamlandi-203826.html>.

Koçak, Muhammet. “Bölgesel Çatışmadan Küresel Krize Doğru Ukrayna.” *SETA Analiz* 135 (Ağustos 2015): 1-29.

Kropatcheva, Elena. “The Evolution of Russia’s OSCE Policy: From the Promises of the Helsinki Final Act to the Ukrainian Crisis.” *Journal of Contemporary European Studies* 23, sayı. 1 (2015): 6-24.

Lillis, Joanna. “Putin Fails to Win Ukraine Consensus at SCO Summit.” *Eurasianet*, Eylül 12, 2014. Erişim Eylül 20, 2016.
<http://www.eurasianet.org/node/69961>.

NATO. *Statement by the North Atlantic Council on the So-Called Referandum in Crimea*. Mart 17, 2014. Erişim Haziran 01, 2016,
http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_108030.htm.

NATO. *Statement by NATO Foreign Ministers*. Nisan 01, 2014. Erişim Haziran 01, 2016.
http://www.nato.int/cps/en/natohq/news_108501.htm.

NATO. *NATO’s Stead fast Javelin I Exercise Underway in Estonia*. Mayıs 16, 2014. Erişim, Temmuz 06, 2016,
http://www.nato.int/cps/en/natolive/news_109929.htm.

“NATO Starts Very High Readiness Force Drills in Poland.” *Russia Today*, Haziran 10, 2015. Erişim Temmuz 08, 2016.
<https://www.rt.com/news/266170-spearhead-drills-nato-poland/>.

“NATO to Hold Military Exercises in Poland.” *UAWIRE*, Mayıs 14, 2016. Erişim Temmuz 08, 2016.

<http://uawire.org/news/nato-military-exercices-will-take-place-in-poland>.

“NATO Warships in Blacksea As Crimea Prepares To Mark Anniversary of Russian Annexation.” *UNIAN*. Erişim Temmuz 08, 2016.

<http://uatoday.tv/politics/nato-warships-in-black-sea-as-crimea-prepares-to-mark-anniversary-of-russian-annexation-415289.html>.

Oğan, Gökçen. “Şanghay İşbirliği Örgütü Zirvesi'nin Ardından: Tehdidin Yeni Adı İŞİD.” *Al Jazeera*, Eylül 13, 2014. Erişim Eylül 15, 2016.

<http://www.aljazeera.com.tr/gorus/sanghay-isbirligi-orgutu-zirvesinin-ardindan-tehdidin-yeni-adi-isisid>.

Oğurlu, Zahit. “Enerji Güvenliğinde Karadeniz Bölgesinin Jeopolitiği ve Kırımın Önemi.” *2014 Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde, derleyenler Hasret Çomak ve Mehlika Özlem Ultan, 745-756. Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Yayınları.

Oğuz, Şafak. “NATO's Mistakes That Paved The Way For Russia-Ukraine Crisis.” *Karadeniz Araştırmaları* 45 (Bahar 2015): 1-12.

OIC. *OIC Calls For Respecting The Rights of Muslims in Crimea*. Erişim Haziran 09, 2016. http://www.oic-oci.org/oicv3/topic/?t_id=8947&ref=3592&lan=en.

OIC. *Statement Of H.E. Iyad Ameen Madani Secretary General of the Organization Of Islamic Cooperation at the 41st Session of The Islamic Conference of Foreign Ministers Session of Exploring Areas of Islamic Cooperation*. Erişim Haziran 09, 2016.

http://www.oic-oci.org/oicv3/topic/?t_id=9147&ref=3666&lan=en.

Onuch, Olga. “Maidans Past And Present,” *Ukraine's Euromaidan: Analyses of a Civil Revolution* içinde, derleyenler David R. Marples ve Frederick V. Mills, 27-56. Stuttgart: Ibidem-Verlag, 2015.

OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights. *Human Rights Assessment Mission in Ukraine*. Erişim Temmuz 08, 2016.

<http://www.osce.org/odihr/118476?download=true>.

OSCE Parliamentary Assembly. *OSCE PA President Marks Anniversary of Crimea's Illegal Annexation*. Erişim Temmuz 08, 2016.

<https://www.oscepa.org/news-a-media/press-releases/2015/2148-osce-pa-president-marks-anniversary-of-crimea-s-illegal-annexation>.

Özdal, Habibe. *Rus Dış Politikasında Ukrayna*. Ankara: USAK Yayınları, 2016.

Padollan, Olena. "The 2014 Referendum in Crimea." *East European Quarterly* 43, sayı. 1 (Mart 2015): 111-128.

Piekos, William. "The Risks and Rewards of SCO Expansion." *Council on Foreign Relations*, Temmuz 07, 2015. Erişim Eylül 15, 2016.

<http://www.cfr.org/international-organizations-and-alliances/risks-rewards-sco-expansion/p36761>.

Poshedin, Oleh ve Maryna Chulaievskia. "European Integration of Ukraine: Tool for Internal Reform, Source of Problems or Pass Ticket to EU Membership?" *Romanian Journal of European Affairs* 17, sayı. 1 (Haziran 2017): 100-120.

Robinson, Nick "AB Liderleri Ukrayna Krizi İçin Bir Araya Geliyor." *BBC*, Mayıs 6, 2014. Erişim: Aralık 15, 2015.

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/03/140306_ukrayna_ab_zirve.

Sarıkaya, Yalçın ve Sarıkaya Gül. "NATO Zirvesinin Ardından Ukrayna Krizi." *EkoAvrasya Ekonomik ve Stratejik Araştırmalar Dergisi* 28, (2014): 18-23.

Uğur, Ömer. "Ukrayna Krizi Çerçevesinde Avrupa Birliği'nin Doğu Avrupa'daki İstikrara Etkisi." *2016 Uluslararası Avrasya Ekonomileri Konferansı Bildiriler Kitabı* içinde, derleyenler Selahattin Sarı, Alp H. Gencer, İlyas Sözen, 199-205. İstanbul: Beykent Üniversitesi Yayınları, 2016.

United Nations. *Resolution Adopted by the General Assembly on 27 March 2014*. Erişim Nisan 12, 2016.

http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/68/262.

United Nations, *Situation of Human Rights in the Autonomous Republic of Crimea and the City of Sevastopol (Ukraine)*. Erişim Mart 02, 2017.

<https://undocs.org/A/C.3/71/L.26>.

United Nations Security Council, *S/PV.7138 Security Council Report*. Erişim Nisan 12, 2016.

https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7b65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7d/s_pv_7138.pdf.

The European Council. *Timeline – EU Restrictive Measures in Response to the Crisis in Ukraine*. Erişim: Haziran 06, 2016.

<http://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/ukraine-crisis/history-ukraine-crisis/>.

Yapıcı, Merve İrem. “NATO-Rusya Federasyonu İlişkilerinin Dünü, Bugünü ve Geleceği.” 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi Bildiriler Kitabı* içinde, derleyenler Zeki Dilek, Mustafa Akbulut, Zeki Cemil Arda, Zeynep Bağlan Özer, Reşide Gürses, Banu Karababa Taşkın, 1451-1475. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, 2011.

Yapıcı, Utku. “2008 Gürcistan Savaşı: Öncesi ve Sonrası.” *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 63, sayı. 3 (2008): 185-190.